

3. Батраченко І. Антиципація як компонент комунікативного потенціалу педагога// Психологія : Респ. науково-метод. зб./ Редкол.: О.В.Киричук (відп. ред.) та ін. — К. : Освіта, 1992. — Вип. 38. — С. 19-27.
4. Бернштейн Н. Очерки по физиологии движений и физиологии активности./ Н. Берштейн. — М., 1966. — С. 161-162.
5. Бороздинов А. Формирование навыков коллективного инструментального музицирования в детском оркестре общеобразовательной школы: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. / Александр Алексеевич Бороздинов. — М., 1989. — 209 с.
6. Теплов Б. Психология музыкальных способностей// Избранные труды: В 2х т. / Б Теплов. — М. : Педагогика, 1985.—Т.І. — С. 42-222.

The problem of education of musically-auditory observation of performer is analysed in the article, in particular, development of such integration ability, as musically-auditory presentations. The row of exercises and tasks which are instrumental in enrichment of professional competence specialist is offered.

Keywords: *music master, musically-auditory observation, carrying out skills, musically-auditory presentations, competence.*

УДК 784.4(477)(092)

Кващук В.Я.*

СПІВЕЦЬ НАРОДНИХ МЕЛОДІЙ

У статті проаналізовані знакові твори доробку співця народних мелодій Поділля М.Леонтовича, композиторська і виконавська праця якого надихають сучасників до продовження і розвитку творити за його прикладом.

Ключові слова: *народна пісня, співець Поділля, композитор, хорові шедеври.*

Щоразу перед різдвяними святами ми знову й знову маємо змогу почути в канадських та американських програмах радіо та телебачення знамениту пісеньку Carol of the bells. Ця пісня стала своєрідним різдвяним гімном на теренах Америки і Канади. Та ніхто й не заперечує проти цього. Хай звучить. От тільки в кожного українця вона викликає особливе хвилювання й гордість, бо ж це – наш знаменитий «Щедрик», майстерно обрамлений у поліфонічних тонах Миколою Леонтовичем.

Дослідники стверджують, що ця пісня, а найбільше її мелодія, на американських берегах має понад сотню аранжувань. Уперше за океаном «Щедрик» прозвучав у Нью-Йорку ще 1921 року. Саме тоді в залі «Карнегі голл» цей твір виконувала уславлена українська республіканська капела під орудою Олександра Кошиця.

Відтоді й донині вона не втрачає своєї популярності, хвилюючи мільйони сердець.

Успіх «Щедрика» – фантастичний. Так, стало традицією, що в Голівуді в новорічну ніч під цю мелодію відкорковують шампанське, моляться Богу і задумують бажання. Наш «щедрик» лунає також в американських мультиплікаційних серіалах «Південний парк», «Сімейний чоловічок», у фільмі «Сам удома» з Макколеєм Калкіним у головній ролі. А ще звучить при запуску «Шатлів», на початку тижневої розважальної програми «У суботу ввечері», а в переписах знаменитих фонтанів у Лас-Вегасі, він так барвисто гармонує із струями води і барвами кольорів, «що аж дух перехоплює». В Англії «Щедрика» називають «новорічною серенадою», в Латинській Америці «піснею великого чару», «піснею бурхливого моря», а Канаді «нововідкритим сфінксом».

* © Кващук В.В., 2012

Весь музичний світ визнав «Щедрика» – піснею ХХ століття, а Україну – «країною пісень». Ще у 1929 році французька фірма «Колумбія» у виконанні хорової капели «Думка» (керівник Нестор Городовенко) записала «Щедрика» на грамплатівку.

Музикознавці сходяться на думці, що Миколі Леонтовичу вдалося знайти ключ єднання професійної і народної музики. Кажуть, що якби композитор свого часу заявив авторські права на свого «Щедрика», то був би багатим ще за життя, а його діти могли би стати мільярдерами. Був би, якби ж то час іншим був. А тоді, коли композитор аранжував цю, до неможливості простеньку, дитячу щедрівку, він був бідним, як церковна миша.

Це було у невеличкому подільському містечку Тульчині (тепер Вінницької області), де М.Леонтович навчав доньок духовенства музики в жіночому епархіальному училищі. Роботою композитор був задоволений. Він жив музикою, а головне – мав змогу займатися нею професійно, та під час літніх відпусток, мандрувати подільськими селами й записувати народний фольклор. А умови життя були у композитора не легкими, бо приходилось самому і копати, і ліс рубати.

Саме про це пише у спогадах товариш Леонтовича О.Бужанський, який приїздив до Миколи у Тульчин 1920 року. Та Миколі Дмитровичу не звикати до такої роботи, бо він народився у селі Монастирок (тепер передмістя містечка Немирова), що на Вінниччині. О.Бужинський пригадує, що його друг був доброї будови з високим чолом і веселим обличчям, прямим з маленькою горбинкою носом, сміливим поглядом привабливих очей кольору волошки. Він завжди був сповнений гумору й дотепних оповідань: розповідав так, що всі сміялися до сліз, а він залишався серйозним і зберігав спокій.

Про те, що Леонтович був дуже дотепним розповідачем згадує і Кирило Стеценко, який працював у с.Голово-Русаві за 20 км від Тульчина і до нього часто приїздив на велосипеді композитор. Як веселун, Леонтович так умів захопити своїми розповідями та вигадками учениць, що ті у нього були закохані. Бувало, перед різдвяними святами (така тоді мода була), якщо тобі хтось подобається, ти маєш йому непомітно підкласти до кишені пальта, до класного журналу чи до диригентської палички причепити, то з тими бантиками не одна цікава історія траплялася. Дружина Леонтовича дорікала чоловікові за любов до учениць, особливо ревнувала до авторки лібретто опери «На русалчин Великдень» Надії Танашевич.

Чомусь багато хто вважає Миколу Леонтовича композитором-самоуком. Але це судження – далеко від істини. Ми знаємо, що він сім років навчався в Кам'янець-Подільській духовній семінарії, де музичні предмети викладав відомий композитор Фома Богданов, автор багатьох духовних творів та шкільних підручників із музики та співів. Микола Леонтович багато дечого навчився у нього і довгий час був першим його помічником у диригентській справі. Згодом Микола вже самостійно керував хором семінаристів. Для нього музика все життя була на першому місці. Не випадково ж у його свідоцтві про закінчення семінарії було 22 задовільні оцінки, 4 – «добре» й одна – «відмінно» з музики.

Закінчивши духовну семінарію у 1899 році, композитор не став священником, а почав вчителювати в Чуківській учительській школі, куратором якої був брат Степана Руданського. У цій школі М.Леонтович проводив уроки співів і керував смичковим оркестром. Саме тут ще у 1902 році у виконанні хору хлопчиків і прозвучав уперше ще далеко не в досконалій обробці його «Щедрик». Тут Леонтович уклав дві збірки пісень з Поділля, які надіслав Миколі Лисенку. На що великий український композитор промовив, що із цього вчителя будуть люди! А згодом написав: «Леонтович має оригінальний, яскравий дар. Я знайшов у цих обробках самостійні ходи, рух голосів, які потім розвивалися в геніально сплетену музичну мережку».

А композитор з Вінниці Родіон Скалецький розповідав авторові цих слів у Тульчині, що «Щедрик» остаточне своє завершення отримав тоді, коли Микола Леонтович брав приватні уроки гармонії і контрапункту в професора Київської консерваторії Болеслава Яворського.

Минали роки. Із розпадом Російської імперії, в Україні активізувався рух духовного відродження православної та греко-католицької церков. Це сприяло піднесенню духовної музики. Значний внесок у цю справу зробив і наш Микола Леонтович. Його духовні твори «Світе тихий», «Нине отпускаєши», «Подячий полебень», піснеспіви всеношної служби, а особливо «Літургія Іоана Златоуста» ввійшли до золотого фонду творів релігійного змісту

і стали значним явищем в історії України. Ці музичні твори відзначалися новим стилем з українською національною ознакою та використанням народного фольклору.

Восени 1920 року, повертаючись з гастролей в Одесі, до Леонтовича у Тульчин завітала керована Кирилом Стеценком капела Дніпросоюзу в якій співав і Павло Тичина, який подарував збірки «Сонячні кларнети» і «Плуг». Як для провінційного містечка, це було велике свято, бо на концерті у високохудожньому виконанні звучали твори Миколи Леонтовича. Це спричинило до злету популярності композитора як у Тульчині так і далеко за його межами. А невдовзі його «Щедрик», «Дударик», «За городом качки пливуть», «Ой гай, мати, гай», «Ой пряду, пряду», «Гра в зайчика», «Козака несуть», «Гей, ви, стрільці січовії», «Ішов стрілець», оригінальні твори «Льодолом», «Моя пісня», «Легенда» здобули світову славу. Окрилений успіхом Микола Леонтович з новими силами береться за написання хорової опери «На русалчин Великдень». Однак, йому потрібно було ще удосконалити текст лібретто, яке, як ми вже знаємо, писала його вихованка Надія Танашевич. З цією метою Леонтович взимку 1921 року, взявши з собою старшу дочку Галинку, їде до лібретистки, що проживала з своїми батьками у селі Страж городі, поблизу містечка Гайсин. Працювали над лібрето цілий день, а наступного Леонтовичі зібралися в дорогу. Пообідали і треба ж було матушці Танашевич взяти композитора за руку – поворожити. Та тільки глянула вона на його долоню і відразу зблідла: «Це – лінія життя, – прошепотіла вона, – але чому вона така коротка?» М.Леонтович, щоб вийти з такої ситуації, почав жартувати, а сам пригадав, що два місяці тому йому чомусь захотілося зробити обробку народного плачу на мотив ще дохристиянської доби, яку назвав «Смерть». А Надії Танашевич зізнався, що недавно після концерту в казармі червоних вояків у Тульчині, де виступав зі своїм хором, він залишив на фортепіано течку з нотами, там були і документи на перетин кордону до Румунії. А коли після чаювання, повернувся по течку, то зрозумів, що там хтось «погостював». Однак, на прощання, заспокоїв лібретистку словами, що не помре поки не закінчить опери. Цю поїздку, як татові ворожила матушка Танашевич, а також розмову як у нього викрали документи добре запам'ятала десятирічна донька Галина.

Увечері того ж дня вони вже були в батьківській хаті. А наступного дня під вечір, на подвір'я отця Дмитра Леонтовича в'їхала селянська хура і двоє невідомих чоловіків. Один з них був з гвинтівкою. Непрошений гість показав якісь документи з багатьма відбитками печаток гайсинського ЧК на ім'я Грищенка. Прибулий заявив, що залишиться тут ночувати. Не підозрюючи лихого, матушка постелила йому у кімнаті разом з сином Миколою.

Рівно опівночі з 22 на 23 січня 1921 року в кімнаті, де були Микола Леонтович і «гість», пролунав постріл. Грищенко почав вимагати у батьків коштовностей, золота і грошей, але появився їздовий з криком «тікаймо» і чекіст вибіг з хати. З простреленим животом, стікаючи кров'ю, дорогою до лікаря, Микола Леонтович помер. Так трагічно загинув композитор – незрівняний майстер хорових аранжувань. Тепер відкриті архіви у місті Гайсині, і з'ясувалося, що Миколу Дмитровича Леонтовича застрелив агент Гайсинського ЧК Грищенко, що мав прізвисько із кодовою назвою Вуздечка. Автор цієї статті тривалий час проживав у Тульчині, здобував там середню і музичну освіту, співав у хоровій капелі імені М.Леонтовича, яку той заснував у 1920 році. Тоді капелою керував директор музичної школи, заслужений працівник культури України М.Цинар. Під його орудою капела співала на Всесвітньому фестивалі у Москві (1957), на співочих полях Прибалтики, в Санки-Петербурзі, Києві, на усіх конкурсах імені М.Леонтовича. У капелі співала і моя старша сестра Надія, яка працювала у лікарні разом з молодшою донькою композитора Надією, яку рідні називали Ньюсею. Учасники хорової капели щорічно на день народження Леонтовича ходили до хати-музею Леонтовича на околиці Тульчина, де нас радо зустрічали доньки і сестра композитора Вікторія, яка організувала у Тульчині секцію пам'яті свого брата до якої входила і моя вчителька співів, а її рідний брат Гриневич вчився у М.Леонтовича.

Пригадується 1969 рік, коли автор статті працював асистентом Івано-Франківського Педагогічного інституту і його, як колишнього співака Тульчинської хорової капели імені Миколи Леонтовича, керівництво музично-хорового товариства України, запросило до Тульчина заспівати на відкритті пам'ятника Миколі Дмитровичу Леонтовичу. Приїхала і хорова капела з Америки (Нью-Йорку), яка також носила ім'я Леонтовича. Правда чоловічий склад

капели до України не пустили. Жінки-співачки усі були вихідці із Західних областей України, які емігрували ще до 1941 року і від них почули, що композитора убив агент ЧК.

На відкритті пам'ятника Миколі Леонтовичу були його доньки, родичі. Вони хотіли, щоб композитор був у бронзі ще молодим, а скульптор Г.Кальченко використала портрет художника Б.Реріха, який той зробив ще у 1921 році.

А 1977 рік ЮНЕСКО оголосила роком Миколи Леонтовича і було організовано поїздку курсового хору музично-педагогічного факультету до Вінниці на хоровий конкурс імені композитора. Виступили вдало. Користуючись нагодою, поїхали до села Марківці, де у батьківській хаті у 1921 році було вбито М.Леонтовича. Там також дізнались, що композитора застрелив чикіст.

У 1977 і 1982 роках газета Прикарпатська правда надрукувала статті про М.Леонтовича «Акорд із симфонії життя» і «Співець народних мелодій» у співавторстві з музикознавцем Анатолієм Житкевичем, який тепер проживає в Торонто (Канада), але тоді автор статті ще не міг написати хто убив композитора, бо архіви були закриті.

У педінституті відбулося знайомство з доктором педагогічних наук Степаном Дмитровичем Бабишиним, який у 1936 році закінчив Тульчинський педагогічний технікум, що розташований поруч із будинком Леонтовичів. Бабишин підтримував дружні стосунки з дочками композитора аж до 1939 року, коли працював директором школи села Нова-Копіївка, що біля Тульчина. Степан Дмитрович у приватній розмові розповів, що у Тульчині чув від доньок Леонтовича, що їхнього батька вбили за те, що у нього знайшли і викрали документи на виїзд до Румунії (тепер Молдова).

Після смерті композитора, його архів зберігав критик Юрмас Масюта. Та в 1930-х рр. його було арештовано і розстріляно, а архів зник. Нажаль, у М.Леонтовича так і не залишилось спадкоємців. Його дочки Галина і Надія прожили свій вік у Тульчині незаміжними. Вони знали за що вбили їх батька

Після загибелі композитора, його сім'я постійно проживала у Тульчині і дуже бідувала, про це дізнався композитор Ігор Шамо і добився у Києві для них пенсії в розмірі 200 карбованців щомісячно. Було у Миколи Леонтовича три сестри і брат. У брата була донька, але вона давно виїхала до Польщі і слід її загубився. А дочки ніколи заміж не виходили.

Що стосується пісні «Смерть» під авторством М.Леонтовича, то вона дійсно існує і навіть виконувалася хоромою капелюю «Дніпро» з міста Твін-сіті, Міннесота, під керівництвом М.Бринь.

У 2011 році виповнилося 90 років з тих пір, як перестало битися серце великого композитора, але пам'ять про нього не згасне у віках, бо як казав віденський музиколог Тібергетсін, у композиціях Леонтовича – більше змісту, ніж у деякого в цілих операх. Музичний світ належно оцінив творчість Миколи Дмитровича Леонтовича. Його ім'я бережливо шанують як у рідній Україні так і за кордоном. Хорові шедеври М.Леонтовича отримали високу оцінку, а особливо знаменитий на весь світ «Щедрик». А ми, нащадки, послухаймо та повторімо, як писав Максим Рильський: «Славен, славен Леонтович, хай живе в віках!»

Список використаних джерел

1. Сметанская О. Рождественский гимн в Американской комедии «Один дома» – это ... «Щедрик» Николая Леонтовича, только на английском языке // Факти. – 29.11.2007.
2. Завальнюк А.Ф. Микола Леонтович. Листи, документи, духовні твори : До 130-ї річниці від дня народження М.Леонтовича. // А.Ф. Завальнюк Вид. 2. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 272 с.
3. Зоріна Л. Правда про загибель видатного сина України // Зоріна Л. Галичина. – 15.05.2008.
4. Максименко Н. У тому співі душа живе // Н. Максименко. / Українська культура. – №4. – 2000. С. 29.
5. Станішевський Ю. Геній хорової музики: До 125-річчя від дня народження М.Леонтовича // Укр. муз. газета. – №1. – 2003. – С. 5.

In the articles analysed sign works of work of singer of folk melodies of Podillya M.Leontovicha, composer's and performance labour of which inspire contemporaries to continuation and development to create after his example.

Key words: nardna song, singer of Podillya, komrozitor, choral masterpieces.